

Полога А.В., студентка юридично-психологічного факультету Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: Катеринчук К.В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ «ПСИХІЧНОГО НАСИЛЬСТВА» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Аналіз наукових досліджень, присвячених кримінальному насильству, уможливив висновок про те, що існує два основних підходи до цієї проблеми. Перший полягає в тому, що визначення поняття насильства в кримінальному праві є можливим і необхідним. Другий заперечує взагалі можливість єдиного розуміння кримінального насильства. Існують лише конкретні його прояви. Що ж стосується психічного насильства, то досить рідко застосовується цей термін (лише ч. 2 ст. 180 КК України вказує конкретно на психічне насильство як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони) [1]. А між тим психічне насильство має безліч проявів, які є в тому числі і кримінально-караними діями (погроза, примус тощо).

Останнім часом цій проблемі були присвячені роботи В. О. Навроцького, Л. В. Сердюка, В. В. Іванової, І. А. Петіна, Р. Д. Шарапова та інших. Одні автори ототожнюють поняття психічного насильства та погрози, інші вважають погрозу більш широким поняттям. Ми ж вважаємо, що «психічне насильство» є поняттям більш широким, ніж погроза, і саме з цих позицій аналізуватимуться його ознаки. Недостатньо уваги в роботах учених приділялося внутрішній стороні психічного насильства, а саме особливостям його мотивації.

Тривалий час зміст психічного насильства обмежувався погрозами як єдиним його проявом. Так, І.Я. Фойницький вказував, що законодавство відрізняє насильство фізичне від погроз як насильства психічного. В.О. Навроцький взагалі не відносить психічне насильство до насильства [2, с. 33]. На його думку, насильство виражається у фізичному впливі на потерпілого. Так зване «психічне насильство»: залякування,

погрози заподіяння шкоди - цим поняттям не охоплюються. Підставу для такого тлумачення насильства у кримінальному праві дає насамперед сам закон. Адже в ньому окремо передбачається відповідальність за насильство і за погрозу його застосування, що вказує на розрізнення законодавцем насильства і погрози [3, с. 10]. Ми не погоджуємося з такою думкою, адже, окрім погроз, закон передбачає відповідальність і за інші прояви психічного насильства. До того ж ч. 2 ст. 180 КК України прямо передбачає відповідальність за примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду шляхом фізичного або психічного насильства. Психічне насильство визнається як кримінально-правова категорія, яку слід досліджувати.

В українській мові під терміном «психічний» розуміється те, що пов'язано із внутрішнім світом людини, її настроєм, почуттями; з порушенням психіки [4, с. 1001]. У психології під терміном «психіка» розуміється психічне відображення об'єктивної діяльності й об'єктивування відображеного в поведінці, а людиною - в діяльності. Об'єктом психічного насильства є саме психіка іншої людини. Саме об'єкт, у першу чергу, відрізняє психічне насильство від фізичного [5, с. 544].

Немає єдності думок і щодо кримінально-правового визначення поняття психічного насильства. Одні автори вважають, що цим поняттям охоплюються лише погрози заподіяння фізичної шкоди, інші включають у це поняття й інші погрози (знищення майна, шантаж тощо), треті включають у нього й інші насильницькі інформаційні дії, які не є погрозами.

Ми підтримуємо останню точку зору. Погрози є лише одним із проявів психічного насильства. Психічне насильство не обмежується лише погрозами нанесення фізичної шкоди. Це можуть бути і погрози знищення майна, і шантаж тощо. Наприклад, способом доведення до самогубства може бути і систематичне приниження честі та гідності особи (фактично образу). Окремі вчені до психічного насильства відносять гіпноз. Так, дослідник Р.Д. Шарапов вважає, що психічний вплив - це вплив на організм іншої людини шляхом впливу на її психіку. Здійснення такого впливу можливе за допомогою

психічних факторів зовнішнього середовища і складає зміст психічного насильства [6, с. 50].

Спираючись на зазначене, можна зробити висновок щодо поняття «психічного насильства» як кримінально-правової категорії: психічне насильство - це суспільно небезпечний, протиправний вплив на психіку іншої особи або групи осіб, який здійснюється в інформаційній формі всупереч або поза волею цих осіб, впливає на свободу їх волевиявлення або спричиняє психічну чи фізіологічну травму.

Тому психічне насильство, як і фізичне, слід визнавати самостійною кримінально-правовою категорією; у подальшому особливої уваги потребує дослідження конкретних проявів психічного насильства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131. (ред. від 12 серпня. 2015 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show./2341-14>.
2. Фойницкий И. Я. Уголовное право. Посягательства личные и имущественные. - СПб : Изд-во: Тип М.М. Стасюлевича, 1907. - 442 с.
3. Навроцький В.О. Поняття насильства та його врахування при кримінально-правовій кваліфікації // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17-18 квітня 2000 р.) / Гол. ред. В.Л. Регульський. - Львів : Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000. - 237 с.
4. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови - К. : Ірпінь ; Перун, 2005. - 1728 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность/А.Н Леонтьев. - М.: Политическая литература, 1975. - 298 с.
6. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве [моногр.]. - СПб. : Изд-во «Юридический Центр-Пресс», 2001. - 298 с.